

4 (68) 2011

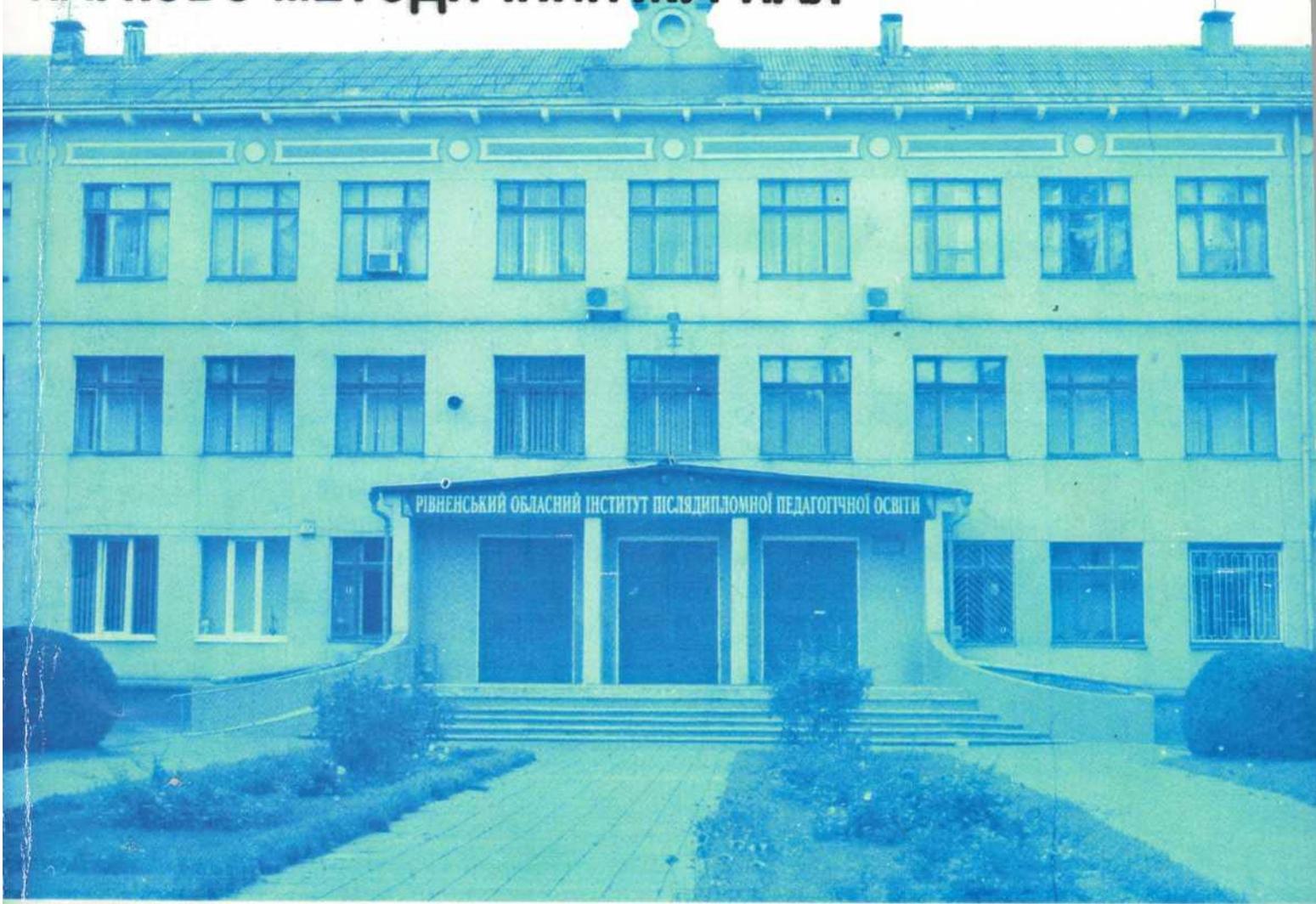
НОВ

ПЕД

ГОГІЧН

ДУМК

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

«НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 4 (68) 2011 р.

Засновано у грудні 1994 року

Видається 1 раз на квартал

Зареєстровано Міністерством юстиції України.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 16684-5256 ПР від 28.05.2010 р.

Засновники: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (РОІППО), Рівненський державний гуманітарний університет.

Схвалено вченою радою РОІППО (протокол № 3 від 16 грудня 2011р.)

Журнал «Нова педагогічна думка» входить до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук. (Постанова Президії ВАК України № 01-05/5 від 1 липня 2010 року).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Микола Віднічук, кандидат педагогічних наук, доцент, академік УААН, заслужений працівник освіти України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Владислав Вербець, доктор педагогічних наук, професор

Тетяна Гавлітіна, кандидат педагогічних наук, доцент, - заступник головного редактора

Максим Гон, доктор політичних наук, професор

Анатолій Дем'янчук, доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШУ

Світлана Литвиненко, доктор педагогічних наук, професор

Юрій Олексін, кандидат педагогічних наук, доцент

Іван Малафік, доктор педагогічних наук, професор

Роман Павелків, доктор психологічних наук, професор, академік АН ВШУ, заслужений працівник освіти України

Степан Пальчевський, доктор педагогічних наук, професор, академік УААН

Юрій Пелех, кандидат педагогічних наук, професор

Тамара Поніманська, кандидат педагогічних наук, професор

Руслан Постоловський, кандидат історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Людмила Савчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Андрій Сяський, доктор технічних наук, професор.

Видавець: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Адреса редакції та видавця:

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

вул. Чорновола, 74, м. Рівне, 33028

тел./факс: 0(362) 22-22-02

e-mail: roippo@mail.ru, www. roippo.rivne.com.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

- Тимочко І. Організація та сприяння розвитку братських шкіл як один із напрямів просвітницько-громадської діяльності Острозького Кирило-Мефодіївського православного братства (друга половина XIX - початок XX століття) 3
- Дзюбишина Н. Рух за шкільні реформи у чеських землях у другій половині XIX - початку XX століть .. 6
- Ліончук Р. Виховна діяльність молодіжних товариств на західноукраїнських землях у першій половині XX століття: гендерний аспект..... 9
- Горещька А., Олійник І. До питання поліконфесійності Волинської губернії (кінець XIX - початок XX століття) 13
- Баталія Л. Авторські школи Польщі та їх значення для системи освіти країни..... 17

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

- Набок М., Макриця Л. Оцінювання ефективності управління загальною середньою освітою регіону. Правові аспекти та реальна практика 20
- Люшин М. Науково-методичний супровід розвитку професіоналізму керівників освітніх організацій... 23
- Басараба Н. Модель організації та проведення курсів підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників за дистанційною формою навчання в Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти 29
- Махиня Т. Організація контролю самостійної роботи магістрантів заочної форми навчання в умовах кредитно-модульної системи 33
- Наливайко Г. Результативність використання моделі розвитку самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у міжкурсовий період підвищення кваліфікації..... 36
- Демченко В. Педагогічні проблеми діагностики виявлення обдарованих школярів 40
- Юрчук Л. Механізми активізації громадської діяльності освітян 42
- Сороочиц А. Основні аспекти охорони праці в навчальних закладах..... 46

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Безкоровайна О. Соціальна компетентність старшокласника в контексті особистісно зорієнтованого підходу	49
Бордюк В. Особистісно орієнтоване виховання та навчання як засіб формування життєвих ціннісних вимірів учня	53
Іващенко О. Критерії сформованості професійно-педагогічної та психолого-педагогічної компетентності випускника ВНЗ	56
Шмирук Н. Розвиток критичного мислення учнів як засіб формування основних груп компетентностей ...	61
Галатюк М. Діяльнісний аспект розвитку навчально-пізнавальної компетентності	64
Дяченко М. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної освіти	68

ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Шпичак І. Проблема розв'язання та усунення педагогічних конфліктів	71
Шорохова В. Увага як чинник успішного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному класі	74
Павелків Р., Потапчук Т. Формування ідентичності в студентському віці	77
Каламаж Р. Теоретичні аспекти визначення поняття "Я-концепція"	80
Шарапа Г. Феномен неповноцінності: історико-філософська рефлексія	83
Гладуш В. Форми післядипломної освіти дефектологів в УРСР (20-ті роки ХХ століття)	87
Окушко Т. Формування соціальної компетентності підлітків у дитячому об'єднанні	92

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

Дмитренко Н. Волинізми у творчості Лесі Українки	95
Бондаренко Ю. Навчальні завдання та види роботи для дослідження сюжету літературного твору в основній школі	97
Снічук О. Проектна діяльність як одна із форм організації позакласної роботи з іноземної мови в школі	101
Лавренчук В. Образ Мазепи в українській ліриці ХІХ століття	103

ІСТОРІЯ. ПРАВОЗНАВСТВО

Галішевський В. Лекційно-просвітницький аспект громадсько-політичної діяльності М.Ю. Брайчевського ...	108
--	-----

ПРИРОДОЗНАВСТВО. ТЕХНОЛОГІЇ

Бордюк М., Шевчук Т., Бордюк Н. Формування знань про полімерні матеріали в майбутніх учителів фізики на принципах дидактики	110
Козяр М., Сасюк З. Інженерна та комп'ютерна графіка - фундамент спеціальної графічної підготовки фахівця ХХІ століття	120
Гириловська І. Стереометричні задачі на побудову в практиці навчання математики учнів професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю	126
Ненько Ю. Основні засади педагогічного експерименту з формування творчої самореалізації курсанта ВНЗ системи пожежної безпеки у фаховій підготовці	130

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Зоря Ю. Сутність патріотизму як інтегрованого почуття особистості	133
Рогальчук О. Педагогічні умови виховання громадянської правової культури старшокласників у процесі позакласної роботи	136
Олексін Ю. Сучасні підходи до формування рис громадянськості особистості	141
Вознюк Л. Сутність педагогіки дзвонарського мистецтва та її роль у духовному розвитку підростаючої особистості	146
Плиська Ю. Участь у культурі студентів - майбутніх педагогів як важливий фактор їх професійної підготовки (на прикладі Польщі)	149
Назаренко Г. Виховання культури демократії старшокласників: концептуальний етап дослідно-експериментальної роботи	153
Невмержицька О. Цінності виховання у спадщині митрополита Андрея Шептицького	156
Марчук С. Ідеї здорового способу життя школярів у науковій спадщині Костянтина Ушинського	159
Морозов В. Позаурочна фізкультурно-масова робота як засіб національно-патріотичного виховання учнівської молоді	163
Деміньська Л. Формування особистісних цінностей майбутніх учителів фізичного виховання	166

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

Цюлопа С. Еволюція духовного інструментально-оркестрового музичного мистецтва	168
Крижановська Т. Напрями активізації навчальної діяльності студентів - майбутніх учителів художньої культури	173
Тарчинська Ю. Методичні підходи до формування техніки гри у шопенівському стилі піанізму	176
Жорняк Б. Дидактична гра як засіб організації музично-творчої діяльності молодших школярів	179
Гришина В., Юрчук О. Музикознавча компетентність як важлива умова ефективної фахової самореалізації майбутнього вчителя музики	182
Комаровська О. Зміст хореографічної обдарованості особистості	185

Роман ПАВЕЛКІВ,
 доктор психологічних наук, професор,
 академік Академії наук вищої школи України,
 проректор Рівненського державного гуманітарного
 університету, директор Інституту психології та
 педагогіки, завідувач кафедри вікової та педагогічної
 психології, заслужений працівник освіти України

Тетяна ПОТАПЧУК,
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 заступник декана з виховної роботи
 музично-педагогічного факультету
 Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Стаття присвячена проблемі формування ідентичності студентському віці, оскільки це період пошуку власності про своє "Я", засвоєння поведінкових ролей-стереотипів, усвідомлення системи цінностей, вираження життєвих планів, формування світогляду, вираження своєї соціальної позиції тощо.

Ключові слова: ідентичність, студентський вік, система цінностей, формування образу "Я", Его-ідентичність, поведінкові ролі-стереотипи, життєві плани, соціальна позиція.

Стаття посвячена проблеме формирования идентичности в студенческом возрасте, поскольку это период поиска себя, представления о своем "Я", усвоения ролевых стереотипов, осознания системы ценностей, вырабатки жизненных планов, формирования мировоззрения, выявления своей социальной позиции.

Ключевые слова: идентичность, студенческий возраст, система ценностей, формирование образа "Я", Эго-идентичность, поведенческие ролевые стереотипы, жизненные планы, мировоззрение, социальная позиция.

This article is devoted to the problem of forming of identity in student age, as it is a period of search of itself, your own, learning behavioral role stereotypes, the awareness of values, making of vital plans, forming of world view, revealing its social position, etc.

words: identity, student age, system of values, forming of "I", Ego-identity, behavioral role stereotypes, vital world view, social position.

Становка проблеми. Формування ідентичності - тривалий і складний процес, що детермінований багатьма факторами. На ранніх етапах можна говорити лише про елементарні, часті ідентифікації. Так, дитина спочатку несвідомо відокремлює риси, поведінку своїх близьких; згодом намагається бути схожою на когось в. У молодших класах часто такою значущою людиною є перший учитель. У підлітків дитина вже здатна усвідомлювати й розрізняти абстрактні цінності, як чесність, вірність, дружба тощо, проте уявлення підлітка про світ і про себе самого ще можуть бути доволі нечіткими, містити протиріччя.

Лише в старшому віці світогляд набуває певної послідовності. У цьому віці вже досить чітко виражаються вподобання, прагнення особистості,

тобто певна спрямованість. Для юнацького віку характерною вже є ідентифікація не тільки з конкретними об'єктами, але й з цінностями - абстрактними, загальнолюдськими або з цінностями певної групи, спільноти.

Пізніше, коли коло спілкування особистості розширюється, впливовими на формування її поглядів, цінностей стають такі чинники, як виховання в сім'ї, у ВНЗ, спілкування з однокурсниками й ровесниками, соціально-психологічні особливості того середовища, в якому вона перебуває. У студентському віці можна говорити про самотворення, самоактивність особистості як вагомий чинник її розвитку.

Е.Г.Трубін стверджує, що усвідомлювати себе такою, якою є насправді, бути такою, якою я прагну бути - це є екстремальне вираження моменту підтвердження особистості своєї ідентичності [12, с.3-36].

Отже, **мета статті** - проаналізувати соціально-психологічні передумови формування ідентичності в студентському віці.

Виклад основного матеріалу. У психологічному плані студентський період життя вирішує завдання завершального самовизначення й інтеграції у спільність дорослих людей (набуття Его-ідентичності за Е.Еріксоном; самовизначення за Д.Б.Ельконіним; життєвого плану за І.С.Коном; інтелектуального дозрівання за Ж.Піаже, Г.С.Костюком; пошук сенсу життя за В.Франклом, К.Обуховським; самореалізації та індивідуального розвитку за А.Маслоу; прагнення до успіху в діяльності за А.В.Мудриком; зростання сили "Я" та здатності проявити свою індивідуальність в умовах групової діяльності та інтимної близькості, дружби за Г.С.Абрамовою; становлення якісно нової самосвідомості або "Я-концепції" за Р.Бернсом, М.Й.Боришевським, П.Р.Чаматою, І.І.Чесноковою; становлення моральної самосвідомості за Л.Кольбергом тощо) [5, с.199].

Багато дослідників доводять, що поряд із актуальними переживаннями ідентичність особистості, що розвивається, характеризує стійкий пошук підтвердження тотожності між "Я" і "не-Я"; між буттям і співбуттям працює механізм ідентифікації, що спрямований не лише на те, щоб уподібнити своє "Я" з "іншим не-Я", але й на те, щоб перетворити навколишній світ (об'єктивні ситуації) у відповідність до тієї картини світу, яку малює власна самість і де знаходяться своє втілення ігрові та творчі інтенції [1]. У цей період у молодій людині виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне сформувати

внутрішню позицію стосовно себе ("Хто Я?", "Яким Я повинен бути?"), стосовно інших людей [10, с.268].

Студентська юність - перший період дорослого самостійного життя. Відповідальність за власну долю, за майбутнє життя визначає специфіку віку. Цей вік, як вважає А.В.Толстих, стає другим перехідним періодом у розвитку особистості: підліток тісно пов'язаний зі своїм дитинством, що проходить, а юнак-студент тягнеться до молодості й зрілості, що наближаються. Л.С.Виготський указує, що в цей період відбуваються дві значущі зміни в житті особистості: органічна - статеве дозрівання і культурна - відкриття свого "Я", оформлення особистості й світогляду [7, с.242]. Виникнення життєвого плану як системи пристосування й активності, усвідомленої молодою людиною, завершує процес культурного розвитку [5, с.199].

Студентський вік - це лише одна зі стадій у розвитку ідентичності, період її найбільш яскравої зміни. До того ж розвиток ідентичності - це не лінійний процес, він може відбуватися у зворотному, регресивному напрямку (у тому разі, якщо зазначені елементи ідентичності втрачають свою життєздатність, відповідність новим вимогам життя). Особистість часто являє собою декілька напівнезалежних субособистостей. "Органічна єдність - це мета людини, а не її наявний стан, ...заслужена винагорода, отримана завдяки роботі над собою, вихованню..." [2, с.43]. Але така робота не всім під силу, особливо зараз, коли суттєво збільшилася кількість можливих ідентифікацій (необхідно наголосити на різниці між цими двома поняттями: якщо ідентичність - це стан, то ідентифікація - це процес його формування). Засоби масової інформації продукують цілий шквал образів, більша частина яких не має нічого спільного з реальним життям. Унаслідок цього можливе формування неадекватної ідентичності.

Е.Еріксон виділив чотири напрямки розвитку неадекватної ідентичності: уникання близьких взаємовідносин, що призводить до стереотизації стосунків, самоізоляції індивіда;

- розмитість відчуття часу, яке виявляється в нездатності будувати плани на майбутнє, у втраті почуття цілісності, безперервності власної спроби особистості;

- зниження здатності до продуктивної праці, при якій внутрішні

- ресурси організму використовуються неефективно, відсутня здатність концентрації на певній діяльності;

- негативна ідентичність [15, с.198], що являє собою свідоме наслідування негативних моделей ідентичності, або нова форма молодіжного експерименту, сутність якого зводиться до відкритого прояву ідентичності, що протистоїть установкам старшого покоління й заснована на нонконформізмі.

За концепцією Е.Еріксона, період, що охоплює студентські роки, є періодом формування Его-ідентичності, яка являє собою більше, ніж просту суму ідентифікацій, оскільки включає ще внутрішній досвід, набутий на попередніх стадіях, коли успішна ідентифікація призводила до успішного врівноваження базових потреб індивіда з його можливостями. Згідно з Е.Еріксоном, основа для благополучного студентського віку та досягнення інтегрованої ідентичності закладається у дитинстві [15]. Однак, за межами того, що студенти вносять зі свого дитинства, розвиток ідентичності відбувається під сильним впливом тих соціальних груп, з якими вони себе ідентифікують [14].

Нездатність молоді досягти ідентичності призводить до кризи ідентичності, яка може виявлятися, зокрема, у рольовому змішанні, нездатності правильно обрати кар'єру або належно продовжити освіту. Криза переживається як почуття своєї безкорисності, душевного розладу, безцільності, відчуженості. Саме тому студенти іноді кидаються в бік "негативної" ідентифікації - протилежної тій, яку пропонують їм батьки та однокурсники.

Система ідентичності не зупиняється в своєму розвитку в студентському віці, протягом життя вона може зазнавати суттєвих трансформацій. Успішне розв'язання проблем ідентифікації на одній стадії не означає, що ці проблеми не виникнуть знов на наступних етапах, адже Его-ідентичність, за Е.Еріксоном, - це "боротьба протягом усього життя" [15]. Трансформації системи ідентичності можуть бути означені як процеси асиміляції та акомодатії. Асиміляція передбачає включення принципово нових елементів до структури ідентичності, а акомодатія - лише коригування існуючої структури [16, с.147-183].

У період навчання у ВНЗ відбувається розширення системи суспільних понять: етнос, нація, національність, менталітет, рідна мова, традиції, звичаї; стає доступним розуміння понять, в яких відображені характеристики культурної ідентичності особистості: відповідальність, толерантність, культура поведінки, культура спілкування, культура почуттів, культура переживань. Поступово розвивається вміння визначати сутність понять та оперувати ними.

Нерозривно із розвитком поняттєвого мислення в студентському віці відбувається розвиток емоційно-вольової сфери, на основі чого стає можливим вироблення особистого ставлення до конкретних подій, явищ суспільного життя. Особисті вподобання, інтереси стають факторами визначення пізнавальної, соціальної активності молоді. Знання про моральні норми й цінності розширюються і на їх основі відбувається формування вмінь самоконтролю, хоча ще може простежуватися явище певного "відриву" моральних знань та реальної поведінки.

Характерна для студентського віку зовнішня ситуація - це зміна соціального статусу, нові соціальні умови й обставини, початок засвоєння нових діяльностей, розширення соціальних контактів і новий зміст висунутих соціумом вимог. Саме ці обставини, а також необхідність визначити своє місце в житті, що постає перед особистістю, і становлять головний аспект соціальної ситуації розвитку, а також, з точки зору Л.І.Божович, виступають причиною формування нової духовної потреби - потреби у життєвому самовизначенні [4, с.385].

Важко погодитись із таким підходом до проблеми. Вимога, висунута соціумом і яка виступає як зовнішня відносно особистості, навряд чи може стати причиною виникнення духовної потреби. Духовна сфера життя людини не може підпорядковуватись соціально-нормативній. Суспільні стосунки виступають умовами, у яких особистість формується як соціальний суб'єкт, але не визначають її як духовну сутність. Отже, треба розвести поняття потреби в життєвому самовизначенні й об'єктивною необхідністю обрати сферу діяльності, яка виникає перед кожною людиною незалежно від того чи має вона внутрішню сформовану й усвідомлену потребу в професійному, життєвому, соціальному, духовному самовизначенні [с.15].

Р.Бернс досліджував закономірності розвитку особистості в студентський період. Він відзначає, що

типові для цього періоду внутрішні конфлікти й стреси пов'язані, передусім, із необхідністю руйнування тих емоційних зв'язків, що склалися в дитинстві, із формуванням нових стосунків [3].

Разом із тим, у цей час збільшується діапазон рольових виборів у зв'язку з включенням особистості в нову систему стосунків. У процесі інтенсивної соціалізації стандарти й цінності суспільства можуть вступати в протиріччя з очікуваннями й сформованими типами поведінки особистості, що приводить до виникнення рольових конфліктів. Інший тип внутрішнього конфлікту в студентські роки - суперечності між вимогами рольової поведінки й потребою в самореалізації, розрив між виконуваною роллю й "істинним "Я". Саме тому проблеми "пошуку ідентичності" (Е.Еріксон), формування глобальної "Я-концепції" (Р.Бернс) виступають на перший план [3, 15].

Усвідомлення системи цінностей протікає в цьому віці в контексті вироблення життєвих планів, життєвої перспективи. Ставлення до праці, здатність брати на себе відповідальність за власний вибір, власну поведінку можна розглядати як показники особистісного розвитку в студентському віці. З огляду на це, професійний вибір є втіленням індивідуальних цінностей, національно-культурної позиції молоді людини. Мотиви вибору професії, їх усвідомленість, спрямованість є непрямими критеріями рівня національно-культурної спрямованості молодих людей.

Моральні явлення особистості в студентському віці виступають регуляторами її стосунків із оточуючими. Вона свідомо обирає своє місце серед категорій добра і зла. Честь, гідність, право, обов'язок та інші критерії, що характеризують особистість, гостро хвилюють людину. Дружба, кохання - важливі суспільні та особистісні цінності. Виникнення таких почуттів є важливим моментом самовдосконалення людини, її свідомого прагнення досягти високого рівня розвитку своєї особистості.

Молода людина намагається досягнути філософські категорії буття - сенс життя, неминучість смерті. Таким чином, роздуми над екзистенційними цінностями (життя, свобода, істина, справедливість) є необхідною сходинкою на шляху особистісного розвитку людини, що детермінована потребою в концептуалізації явлень, власного внутрішнього світу, пошуку ідентичності [11, с.42].

В юнаків і дівчат спостерігається значне зростання рівня самоусвідомлення - усвідомлення власного "Я", власних цінностей, життєвих планів. "Я-концепція" особистості представляє собою систему явлень про себе, що склалися внаслідок інтеріоризації думок оточуючих та власних спостережень, переосмислення власного життєвого досвіду. Триває формування ідентичності, що насамперед пов'язане зі здійсненням молоді людиною певних свідомих виборів із низки моральних, громадянських, професійних, ідеологічних та інших обов'язків. У студентів спостерігаємо вже не поодинокі або погано узгоджені ідентифікації, а їх систему, що характеризується певною ієрархією ідентифікацій за їх значущістю, актуальністю. Суттєвий регулятивний вплив на поведінку юнаків та дівчат мають найбільш значущі для них ідентифікації [11, с.41].

Студенти прагнуть до ідентифікації з собою, з однолітками тієї самої статі, а також один з одним. Саме в студентські роки відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації

до інших людей, перейняла від них соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання, до активного морального становлення до людей, до самого себе і до природи [10, с.269].

Формування образу "Я" становить основу для подальших процесів самовизначення. Цей процес ретельно досліджує І.С.Кон у працях "У пошуках себе" та "Відкриття "Я". Головними психологічними надбаннями студентського віку він вважає відкриття людиною свого внутрішнього світу, усвідомлення своєї неповторності й унікальності. Процес самопізнання стає більш усвідомленим і цілеспрямованим [8].

Формування образу свого "Я" невідривне від визначення своєї моральної і соціальної позиції, своїх стосунків зі світом. А.В.Мудрик підкреслює, що найважливіший момент у становленні особистості - це процес "пізнання світу й себе в ньому" [9, с.45]. Характерною для молоді є потреба у відособленні, пов'язана з потребою самопізнання й визначення своєї власної позиції, цінностей, світогляду, стилю життя. Сформований світогляд як "певна концепція світу й людини" [9, с.47] обумовлює рішення і вибір особистості. Таким чином, головні надбання студентського віку - активізація й актуалізація процесів становлення суб'єктивної картини світу, формування соціальної позиції й основ світогляду. Інтенсивний процес самовизначення відбувається на базі сформованих явлень і виступає як "процес визначення себе у світі" [9, с.50]. Він пов'язаний із реалізацією себе, що в студентському віці йде у двох формах: зовнішній - прагнення виділитися серед однолітків, проявити свою індивідуальність, і внутрішньої - намагання розкрити свої можливості й обдарування в контакті зі світом [9, с.53].

Формування світогляду, виявлення своєї соціальної позиції, вибір майбутнього соціального становища й засобів його досягнення - головні потреби особистості у студентському віці, як вважає В.А. Худик. Світогляд він визначає як "систему переконань, що виявляється у ставленнях особистості до середовища" [13, с.4].

У підході В.А.Худика увага здебільшого приділяється аспектам соціально-оцінювального характеру, він вважає, що особистість має передусім оцінювати себе з позиції оточення: "Самовизначення - це визначення своєї корисності для суспільства" [13, с.1]. Науковець зауважує, що формування особистісного ставлення до подій і явищ та певних тенденцій поведінки і діяльності залежить від її домінуючих потреб і мотивів, але це не пояснює специфіки формування світогляду саме в студентський період, оскільки, як відомо, особливості мотиваційної сфери й сфери потреб закладаються ще у ранньому дитинстві.

Висновки. Отже, формування ідентичності фактично є проблемою зміни поколінь. Завдання зрілої особистості - піклуватися про тих, чия ідентичність ще несформована. Не потрібно знищувати активність, ініціативність у студентів. Необхідно запропонувати такі системи цінностей, ідеалів, переконань, які молодь змогла б або усвідомити й творчо переробити, або, хоча б заперечуючи їх, самостійно обрати свою адекватну позитивну ідентичність.

Тому реалізація завдання формування особистості, яка б відповідала вимогам сучасного суспільства, що здатна реалізувати свій творчий потенціал у взаємодії зі світом (природою, іншими людьми), можлива через здійснення якісно нового навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. На

зміну діалектико-матеріалістичній теорії пізнання в її західноєвропейському варіанті, яка тривалий час була моделлю освіти, на порозі ХХІ ст. в Україні формується нова філософія освіти. Це - парадигма, що узагальнює всю різноманітність прогресивних психолого-педагогічних ідей. Освітня практика сьогоденного ВНЗ повинна бути запорукою формування своїх вихованців як повноправних господарів власного життя, які зможуть реалізуватися в майбутньому і зберігати чесність та порядність, чітко вбачають сферу застосування своїх здібностей, цінують особистість інших і є господарями своєї долі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангелов Г.В. Соціалізація та ідентифікація особистості / В.Г.Калашник, І.І.Старовойтова, В.Г.Терзіна; за заг. ред. акад. В.М.Чугуєнка. - Одеса: СМІЛ, 1999. - 240 с.
2. Ассаджолі Р. Психосинтез / Р.Ассаджолі. - М., 1997. - С. 43.
3. Бернс Р. Развитие "Я-концепции" и воспитание / Р.Бернс; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1986. - 422 с.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. - М.: Просвещение, 1968. - 464 с.
5. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огородійчук [та ін.]. - 2-е вид. - К.: Каравела, 2008. - 400 с.
6. Вітковська О.І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консуль-

тації: монографія / О.І.Вітковська. - К.: Науковий світ, 2001. - 91 с.

7. Выготский Л.С. Детская психология / Л.С.Выготский // Собрание сочинений: в 6 т. - М.: Педагогика, 1984. - Т. 4. - С. 242.
8. Кон И.С. Психология ранней юности: книга [для учителя] / И.С.Кон. - М.: Просвещение, 1989. - 255 с.
9. Мудрик А.В. Современный старшеклассник: проблемы самоопределения / А.В.Мудрик. - М.: Знание, 1977. - 64 с.
10. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник / Р.В.Павелків. - К.: Кондор, 2011. - 469 с.
11. Розвиток громадянської спрямованості особистості / М.Й.Боришевський, Т.М. Яблонська, В.В.Антоненко [та ін.]; за заг. ред. М.Й.Боришевського. - К.: 2007. - 186 с.
12. Трубина Е.Г. Рассказанное Я: проблема персональной идентичности в философии современности / Е.Г.Трубина. - М., 1995. - С. 36.
13. Худик В.А. Изучение профессиональной направленности в подростковом и юношеском возрасте / В.А.Худик. - К.: Освіта, 1992. - 32 с.
14. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности / Л.Хьелл, Д.Зиглер. - СПб.: Питер Пресс, 1997. - 608 с.
15. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эрикссон. - М., 1996. - 344 с.
16. Liebkind K. Ethnic Identity - Challenging the Boundaries of Social Psychology / K.Liebkind // Social Psychology of Identity (ed. By Breakwell G.M.) - Surrey University Press, 1992. P.147-183.

УДК 159.923.2:347.96 (043.3)

Руслана КАЛАМАЖ,

доктор психологічних наук,
доцент кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національного університету "Острозька академія"

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "Я-КОНЦЕПЦІЯ"

У статті аналізуються підходи різних авторів до трактування понять "Я-концепція", "самість", "само-свідомість". Робиться висновок про доцільність виокремлення трьох аспектів дослідження Я-концепції: процесуального (вивчення психічних процесів, механізмів та закономірностей формування уявлень суб'єкта про себе), структурно-функціонального (дослідження Я-концепції як цілісної системи, структурна організація якої визначає її системні функції), змістово-результативного (встановлення результату відображення в самосвідомості уявлень суб'єкта про себе).

Ключові слова: Я-концепція, самість, самосвідомість.

В статье анализируются подходы разных авторов к пониманию понятий "Я-концепция", "самость", "самосознание". Делается вывод о целесообразности выделения трех аспектов исследования Я-концепции: процессуального (изучение психических процессов, механизмов и закономерностей формирования представлений субъекта о себе), структурно-функционального (исследование Я-концепции как целостной системы, структурная организация которой определяет ее системные функции), содержательно-результативного (исследование результата отображения в сознании представлений субъекта о себе).

Ключевые слова: Я-концепция, самость, самосознание.

The approaches of different author to the interpretation of the definitions "I-Concept", "Self" and "Self-Awareness" have been analyzed in the article. There has been drawn a conclusion about expediency of separating the three aspects of the "I-Concept" research - procedural (studying mental processes, mechanisms and patterns of formation the subject's apprehension of themselves), structural and functional (researching the "I-Concept" as an integral system, the structural organization of which determines its systematic functions), and notional and consequential (determining the result of reflection of the subject's apprehension of themselves in their consciousness).

Key words: I-Concept, Self, Self-Awareness.

У психологічній літературі не існує єдиного підходу до вивчення Я-концепції, визначення її сутності, конкретного змісту цього поняття, виділення її структурних компонентів, обґрунтування рівнів розвитку. Потрібно відзначити значну строкатість термінології в цій галузі досліджень, що часто проявляється в ототожненні понять "самосвідомість" і "Я-концепція", "Я-образ" і "Я-концепція", "самооцінка" і "Я-концепція".